

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ**

ВОЗНА Зоя Олександрівна

УДК 373.5.016:30 (043.3)

**МЕТОДИКА ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ
У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ПРЕДМЕТІВ**

13.00.02 – теорія та методика навчання
(історія та суспільствознавчі дисципліни)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова

Науковий керівник – кандидат історичних наук, професор
Ладиченко Тетяна В'ячеславівна.
Національний педагогічний університет
ім. М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри методики навчання
суспільствознавчих дисциплін і гендерної освіти.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,
Арцишевський Роман Антонович.
Волинський національний університет імені
Лесі Українки, завідувач кафедри філософії
та релігієзнавства, керівник Науково-методичного
центру світоглядної освіти молоді,
заслужений діяч науки і техніки України;

кандидат педагогічних наук, доцент
Мирошніченко Володимир Олександрович.
Бердянський державний педагогічний університет,
доцент кафедри педагогіки вищої школи,
управління навчальним закладом та
методики викладання суспільствознавчих дисциплін.

Захист відбудеться 8 жовтня 2014 року о 14:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.452.03 в Інституті педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Артема, 52-д.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Інституту педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Артема, 52-д.

Автореферат розісланий 6 вересня 2014 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.І. Мацейків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід українського суспільства на новий етап розвитку закономірно поєднується з удосконаленням усіх соціальних інститутів і систем, у тому числі й системи освіти. Громадсько-політичні зрушення, соціально-економічне реформування, глобалізаційні та інтеграційні процеси висувають нові вимоги до якості освіти і виховання підростаючого покоління, зокрема щодо підготовки компетентної, активної, мобільної особистості.

Означені пріоритети поширюються й на шкільну суспільствознавчу освіту, яка має забезпечити формування особистості, громадянина України, якому притаманні патріотизм, демократична громадянська культура, усвідомлення цінності свободи, прав людини, відповідальність, готовність до компетентної участі у громадському житті. Вирішення цих завдань потребує нових підходів до конструювання змісту суспільствознавчої освіти та організації навчально-виховного процесу.

Одним із таких підходів є технологія проектної діяльності, що зміщує акценти з теоретичного навчання учнів на опанування ними практичними, дієвими знаннями і вміннями. Вона створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію до навчання, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей. Учні набувають досвіду розв'язання проблем майбутнього самостійного життя, які вони проектують у навчанні.

Проектна діяльність спрямована на поглиблене вивчення програмового матеріалу конкретної предметної галузі, розвиток пізнавальних творчих навичок учнів, критичного мислення, індивідуальних наукових інтересів, самостійної діяльності учнів (індивідуальної, парної, групової), розвиток комунікативних здібностей, ключових і галузевих компетентностей, соціалізації учнів, формування у школярів активної життєвої позиції. Активне залучення учнів до навчальних проектів дає їм можливість засвоїти нові способи людської діяльності в соціокультурному середовищі.

Проте аналіз сучасної масової практики школи свідчить, що навчально-виховний процес у сучасній загальноосвітній школі спрямований здебільшого на формування інтелекту як такого, що становить визначену суму знань. Вчителі не приділяють уваги активним і інтерактивним методам навчання, зокрема і проектному навчанню. Це не сприяє саморозвитку особистості, особистісному становленню індивіда.

Стан наукової розробки проблеми. Педагогічні основи проектної діяльності учнів зародилися на поч. ХХ ст. у надрах гносеологічної течії прагматизму, ідеї якого лягли в основу теоретичного обґрунтування методу проектів у працях американських педагогів: Дж. Дьюї, У.Х. Кілпатрика, Е.Коллінгса. Відродження цієї педагогічної ідеї на пострадянському просторі починається наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. у процесі упровадження особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів в освіті.

Метод проектів як педагогічна технологія є предметом спеціальних досліджень вітчизняних та зарубіжних учених. Педагогічний потенціал проектної

діяльності розкривають дослідники О.Богомолова, С.Генкал, О.Гончарук, І.Дуженко, І.Єрмаков, М.Епштейн, О.Коберник, Н.Коваленко, Н.Конишева, В.Лазарєв, В.Логвін, Т.Новікова, А.Пуліна, П.Пшенічка, М.Романовська, А.Самохіна, А.Цимбалару, М.Широва та ін.

Методологічні та технологічні підходи до проектної діяльності досліджують О.Ковальова, Т.Комар, О.Косогова, Т.Матвєєва, О.Мариновська, Ю.Момот, О.Нагель, О.Нечитайлова, А.Новиков, Т.Овчиннікова, О.Онопрієнко, В.Пелагейченко, М.Пелагейченко, А.Терещук, С.Шевцова, С.Шишов, С.Ящук та ін. Низка учених, серед яких Є.Заїр-Бек, Л.Іванова, І.Іонова, Н.Крилова, Н.Матяш, В.Русова, В.Фещенко та ін. вивчають особливості психолого-педагогічного супроводу організації проектної діяльності учнів.

Особливості використання інформаційного простору для організації проектної діяльності, зокрема для організації телекомунікаційних проектів, розкривають у своїх працях А.Власенко, Л.Волгіна, А.Діков, Н.Дементіївська, Є.Ємельянова, А.Забарна, О.Кузьмінська, О.Пометун. Компаративний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду поширення методу проектів в освітній практиці досліджують Т.Довбенко, І.Жуковський, В.Кальней, А.Куліченко, Б.Мельниченко, А.Сиденко та ін.

Різним ракурсам проектної діяльності присвячені наукові праці зарубіжних учених Т.Веденєвої, В.Гузєєва, Д.Діксона, Я.Дітриха, Т.Джонса, К.Дж.Джонсона, І.Зимньої, Д.Жака, Є.Кагарова, Р.Курбатова, Н.Матяш, С.Мейерса, В.Монахова, Ю.Олькерса, Н.Пахомової, О.Пеньковських, Є.Полат, Г.Селевко, І.Сергєєва, Г.Стівенса, А.Хуторського, І.Чечеля та ін.

Технологія методу проектів викликає інтерес у вчителів різних предметів. Накопичений досвід із цієї проблеми описаний такими педагогами, як: з іноземної мови – Л.Литвиненко, В.Прокопенко, Н.Хорушко; предметів природничо-математичного циклу – Т.Бондаренко, Н.Заїкіна, М.Ігнатєєва, В.Копотій, Н.Поліхун; української літератури – Н.Івасюк, О.Комашко, В.Парубець, Т.Челомбітько; трудового навчання – О.Бойченко, В.Бурдун, В.Неймерик; історії та правознавства – М.Дашко, К.Жатько, Ю.Кришук, К.Скиба, А.Сологуб, О.Чернецька; громадянської освіти – Я.Гупнікевич, О.Кучер, Ю.Плиська та ін.

Організації навчання за методом проектів присвячені дисертаційні дослідження таких учених, як: М.Пелагейченко (2006), С.Ящук (2010) – із трудового навчання; Н.Поліхун (2007) – із фізики; В.Нищета (2009) – з українознавчих предметів; О.Онопрієнко (2009) – у навчанні учнів початкової школи; В.Мирошніченко (2010) – з історії та ін.

Теоретичні аспекти проектної діяльності у навчанні суспільствознавства висвітлюють вчені Т.Бакка, К.Баханов, А.Булда, Т.Ладиченко, Б.Мельниченко, О.Пометун, Л.Пироженко, Т.Ремех та ін. Сучасний погляд на проблему активізації пізнавальної діяльності учнів у навчанні предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» представлений у дисертаційних дослідженнях останнього десятиліття, що виконані Ю.Олексіним (2006), Т.Смагіною (2007), Т.Баккою (2008), С.Моцак (2011), І.Смагіним (2011).

Проте у вітчизняній методиці питання організації навчальних проектів старшокласників у навчанні предметів суспільствознавчого компонента освітньої галузі «Суспільствознавство» залишається недостатньо вивченим, зокрема у викладанні інтегрованих предметів «Людина і світ» та «Громадянська освіта».

Отже, об'єктивні потреби розвитку освіти в Україні, практика навчання у старшій загальноосвітній школі, а також теоретична нерозробленість зазначеної проблеми обумовили вибір та актуальність теми дисертаційного дослідження **«Методика проектної діяльності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів»**.

Проблему досліджено на матеріалі навчального предмета «Людина і світ» у силу того, що він уходить до інваріантної частини навчального плану, є інтегративним за змістом і викладається учням 11-х класів, які мають сформовані предметні та проектні вміння.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова згідно з комплексним тематичним планом досліджень «Теорія та технологія навчання і виховання в системі освіти» за темою «Проблема змісту та методів навчання історії та суспільствознавчих дисциплін».

Тема дисертації затверджена вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 2 від 30.10.2008 р.) і узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 19. 06. 2012 р.).

Мета дослідження полягає у розробці, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці методики проектної діяльності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

- 1) на основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтувати теоретичні основи і ознаки методу проектів;
- 2) виявити потенціал змісту суспільствознавчих предметів щодо організації проектної діяльності в навчальному процесі;
- 3) обґрунтувати методичні умови реалізації навчальних проектів на уроках суспільствознавства;
- 4) дослідити стан проблеми у масовій практиці навчання суспільствознавства;
- 5) розробити та експериментально перевірити ефективність методики проектної діяльності учнів у навчанні суспільствознавства.

Об'єкт дослідження – навчання суспільствознавчих предметів учнів старших класів.

Предмет дослідження – проектна діяльність старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів.

Методологічну основу дослідження становлять концептуальні ідеї філософії та педагогіки прагматизму (Ч. Пірс, Д. Дьюї, У. Джеймс); педагогічні та психологічні аспекти теорії діяльності, положення про діяльність та її

соціальну природу, єдність діяльності та свідомості особистості (Д.Ельконін, В.Давидов, А.Леонтьєв, С.Рубінштейн); фундаментальні положення та принципи педагогічної науки, зокрема про активну роль особистості в набутті знань; концептуальні положення про взаємозв'язок і взаємозалежність педагогічних явищ і процесів, принцип взаємозв'язку навчання і розвитку, принцип єдності теорії й практики (Ю.Бабанський, В.Бондар, С.Гончаренко, І.Зязюн, О.Новиков, О.Савченко, М.Скаткін, А.Хуторський); ідеї особистісно зорієнтованого, діяльнісного підходу до організації педагогічного процесу (І.Бех, В.Рибалка, В.Сериков, І.Якиманська, Г.Щедровицький); теоретичні й практичні засади формування системи учнівських компетентностей (М.Алексеев, І.Зимня, О.Новиков, О.Овчарук, О.Пометун, М.Філатов); методичні основи сучасної шкільної суспільствознавчої освіти (Р.Арцишевський, К.Баханов, Л.Губерський, Н.Гупан, І.Ігнатенко, Г.Єгоров, В.Кремень, Т.Ладиченко, О.Овчарук, О.Пометун, Т.Ремех та ін).

Для виконання поставлених у дослідженні завдань використовувалися такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: методи аналізу і синтезу застосовані у дослідженні для визначення мети, завдань дослідження, формулювання висновків; індукції і дедукції – для встановлення причинно-наслідкових зв'язків між педагогічними явищами, узагальнення емпіричних досліджень; теоретичного моделювання – для створення методичних моделей, схем навчання; конкретизації – для уточнення суті базових понять дослідження; порівняння, класифікації, систематизації – для визначення структурних компонентів суспільствознавчої та проектної компетентності старшокласників;

– *емпіричні*: метод педагогічного спостереження, бесіди (інтерв'ю), метод анкетування, психолого-педагогічного тестування, метод констатуючого і перевіряючого експерименту, що використовувалися для оцінювання стану проблеми організації проектної діяльності старшокласників у масовій практиці навчання суспільствознавчих предметів та перевірки ефективності розробленої методики проектної діяльності;

– *математичні й статистичні методи*, що застосовувалися для опрацювання і встановлення наукової достовірності кількісного і якісного аналізу проміжних показників і кінцевих результатів дослідно-експериментальної роботи.

Організація дослідження. Дослідження проводилося поетапно впродовж 2010-2014 років.

На першому пошуково-педагогічному етапі (2010-2011рр.) аналізувалися теоретичні здобутки психолого-педагогічної, філософської, історичної літератури з теми дослідження, здійснювалося вивчення і узагальнення досвіду вітчизняних та зарубіжних педагогів використання методу проектів у навчально-виховному процесі, розроблявся інструментарій, відпрацьовувалися теоретичні засади дослідження.

На другому діагностико-аналітичному етапі (2011-2012 рр.) проводився констатувальний експеримент щодо рівня сформованості суспільствознавчої

компетентності учнів у процесі проектної діяльності на уроках суспільствознавчих предметів; визначалися змістові, структурні, організаційно-методичні основи методики проектної діяльності в навчанні суспільствознавчих предметів.

На третьому етапі дослідження (2012-2014 рр.) проводився формувальний експеримент, у ході якого перевірялися обґрунтованість, дієвість, результативність запропонованої методики, здійснювалися систематизація, узагальнення даних педагогічного дослідження, теоретична інтерпретація, формулювалися висновки і методичні рекомендації дослідження, готувався рукопис дисертації.

Експериментальна база дослідження. Педагогічний експеримент проводився в 11-х класах спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів №27 м. Хмельницького, Білоцерківського колегіуму Білоцерківської міської ради Київської області, Білоцерківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 Білоцерківської міської ради Київської області, Уманського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №7 – колегіум», Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 та Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №14 Уманської міської ради Черкаської області, Лисянського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №1–гімназія» Лисянської районної ради Черкаської області, Чернівецької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Чернівецького району Вінницької області, Мазурівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Чернівецького району Вінницької області.

У дослідженні взяли участь 441 учень 11-х класів, 9 вчителів Вінницької, Київської, Черкаської, Хмельницької областей.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* проектну діяльність старшокласників у навчанні суспільствознавства досліджено як особливу методичну проблему, виявлено її основні ознаки і потенціал у реалізації навчальних завдань освітньої галузі «Суспільствознавство» в контексті компетентнісного підходу, визначено методичні умови реалізації проектної діяльності старшокласників у навчанні суспільствознавства, серед яких: наявність у вчителя спеціальної проектної компетентності, відбір змісту навчальних проектів з урахуванням державних вимог до навчальних досягнень учня та розвитку його предметної компетентності, проведення вчителем спеціальної роботи з мотивації діяльності учнів на всіх етапах реалізації проекту, системне формування в учнів умінь і навичок проектної діяльності у навчанні суспільствознавчих предметів, здійснення поточного моніторингу сформованості суспільствознавчої компетентності учнів за допомогою компетентнісно-орієнтованих завдань.

Удосконалено понятійно-категоріальний апарат досліджуваної проблеми, зокрема уточнено поняття «проектна діяльність», «проектний урок», «проектне навчання», «суспільствознавча компетентність».

Набуло подальшого розвитку положення щодо форм, методів і засобів навчання учнів старших класів в умовах організації проектної діяльності як засобу реалізації компетентнісного підходу у шкільній суспільствознавчій освіті.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в тому, що її теоретичні висновки та узагальнення, експериментальні матеріали можуть бути використані при підготовці підручників, навчальних і методичних посібників із організації проектної діяльності старшокласників, у викладанні курсу теорії та методики навчання суспільствознавства для студентів історичних факультетів вищих навчальних педагогічних закладів. Апробована в процесі дослідження методика може використовуватися в діяльності загальноосвітніх навчальних закладів різного типу.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені в навчальний процес спеціалізованої ЗОШ I-III ступенів №27 м. Хмельницького (довідка № 42 від 06.05.2014 р.), Білоцерківського колегіуму (довідка № 101 від 30.04. 2014 р.), ЗОШ I-III ступенів № 6 м. Біла Церква (довідка № 74 від 30.04. 2014 р.), ЗОШ I-III ступенів № 3 м. Умані (довідка № 328 від 06.05. 2014 р.), ЗОШ I-III ступенів № 14 м. Умані (довідка № 1867 від 19.05. 2014 р.), Уманського НВК «ЗОШ I-III ступенів №7 – колегіум» (довідка № 93 від 06.05. 2014 р.), Чернівецької ЗОШ I-III ступенів №1 (довідка № 46 від 12.05.2014 р.), Мазурівської ЗОШ I-III ступенів №1 (довідка № 46 від 12.05.2014 р.), Лисянського НВК «ЗОШ I-III ступенів №1 – гімназія» (довідка №104 від 02.06.2014 р.).

Вірогідність та достовірність результатів дослідження забезпечується методологічним та теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень, комплексним використанням різних методів дослідження, адекватних об'єкту, предмету, меті, завданням, поєднанням кількісного і якісного аналізу експериментальних даних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорено та схвалено на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема *міжнародних*: «Актуальні проблеми методики викладання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах» (Харків, 2012-2013), «Актуальные проблемы формирования личности в теории и практике педагогики и психологии» (Чебоксари, 2013), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Луганськ, 2013); *всеукраїнських*: «Проблеми формування громадянського суспільства та правової держави: історія та сучасність» (Умань, 2010), «Проблеми демократії в сучасному українському суспільстві» (Умань, 2010), на III Всеукраїнському та I Міжнародному конкурсі «Творчий учитель – обдарований учень» (Київ, 2014).

Публікації. Основні положення й результати дослідження викладено в 10 одноосібних публікаціях автора, 5 з яких – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – у науковому журналі, що входить до міжнародної наукометричної бази «Російський індекс научного цитування», 4 – матеріали конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел,

додатків. Загальний обсяг дисертації 255 сторінок, з яких 172 сторінки основного тексту. Робота містить 11 рисунків, 37 таблиць та 13 додатків на 62 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір і актуальність теми дослідження, визначено його мету й завдання, об'єкт і предмет, охарактеризовано методи, етапи дослідно-експериментальної роботи, розкрито наукову новизну й практичну значущість здобутих результатів, подано інформацію щодо апробації й упровадження результатів.

У першому розділі «Теоретико-методичні основи дослідження» розкрито суть проектної діяльності як предмета методичного дослідження, висвітлено потенціал проектної діяльності у навчанні суспільствознавства, обґрунтовано методичні умови ефективної організації проектної діяльності на уроках суспільствознавства.

Термінологічну систему дослідження складає сукупність взаємопов'язаних базових понять, яка стала предметом окремих розвідок вітчизняних та зарубіжних учених із кінця ХХ століття: проект – метод проектів – проектна діяльність. Серед них основним формоутворюючим поняттям є метод проектів, а похідним – проектна діяльність.

У науковій літературі метод проектів має чимало різних визначень. До найбільш поширених належать такі: спосіб організації навчання, особистісно зорієнтований метод навчання, самостійна творча праця, форма організації навчання, спеціально організований учителем комплекс дій, навчання у співробітництві, педагогічна технологія, комплексний метод навчання, цілеспрямована самостійна діяльність учнів тощо. Педагогічний феномен поліфункціональності методу проектів дослідники пов'язують із специфікою завдань, що вирішуються з його допомогою. Узагальнення семантико-термінологічного огляду цього поняття дозволило визначити метод проектів як особливу модель організації навчання, в якому продуктивна діяльність виступає засобом реалізації дидактичної мети, розвитку суб'єктності та компетентності учнів.

Поняття «проектна діяльність» вчені розглядають у двох аспектах: як процес розробки окремими педагогами або колективами вчителів теоретичних моделей – освітніх програм і методик їх реалізації, цілей і конструктивних схем досягнення та як проектну діяльність учнів – складник навчальної діяльності, підпорядкований певним організаційним засадам. Проектна діяльність учнів загальноосвітньої школи є об'єктом сучасних наукових досліджень і розглядається вченими в різних аспектах як технологія, метод, форма навчальної діяльності. У наукових джерелах поняття «проектна діяльність» ототожнюється з поняттям «проектування», використання якого більше стосується сфери професійної діяльності педагога. Щодо учнів, як суб'єктів проектування, то тут доцільним є використання поняття «проектна діяльність», в якій вони залучаються

до дій із осмислення майбутнього перетворення дійсності на основі вибору і прийняття рішень.

Проекти, які практикуються в навчальному процесі, набувають ознак навчальних і потребують особливої уваги учителів. Навчальний проект, як основна форма пізнавальної діяльності учнів, що відбувається в межах методу проекту, пов'язаний із предметним змістом навчання, є засобом додаткової самоосвіти учнів, носить творчий характер, спрямований на тренування у прийнятті самостійних рішень, вибору напрямів діяльності, на формування досвіду соціальної взаємодії.

Імплементация проектної діяльності в класно-урочну систему навчання потребує визначення змісту важливих похідних понять, як-то: «проектне навчання» і «проектний урок». Узагальнюючи теоретичні дослідження проблеми, можна стверджувати, що поняття «проектне навчання» слід визначити як цілісну систему розвивального навчання, побудовану на засвоєнні теоретичних знань про проекти та послідовному виконанні навчальних проектів, результатом якої стає здобуття учнями індивідуального досвіду проектної діяльності та зростання його компетентності. Поняття «проектний урок» слід розуміти як заняття, що проводиться в рамках предметної класно-урочної системи, спрямоване на формування компетентної особистості через глибоке засвоєння змісту предмета засобами проектної навчальної діяльності.

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що плідні ідеї побудови навчання на активній основі через доцільно-вмотивовану діяльність учнів у поєднанні з їх особисто-визначеними інтересами започатковані у педагогічних поглядах та експериментальних роботах Дж. Дьюї та його послідовників. Теоретичний аналіз історії становлення і розвитку методу проектів свідчить про періодичне використання цього методу в освітній практиці різних країн, зокрема і України, та дозволяє визначити причини інтенсивного впровадження методу на сучасному етапі. У 20-30-і роки ХХ ст. метод проектів як метод навчання через дію широко використовувався у радянській системі освіти. У 60-80-і роки запровадження діяльнісного підходу в освіті, орієнтація на проблеми та розвиток особистості учня підготували умови для відновлення і посиленого використання методу проектів у 90-х р. ХХ – на початку ХХІ століття. Сучасний запит такої педагогічної ідеї обумовлює запровадження діяльнісного і компетентнісного підходів в освіті.

У сучасних умовах метод проектів як один з кращих здобутків педагогіки прагматизму є актуальним для практики освітніх закладів, як важливий засіб розвитку особистості, максимального наближення навчання до реального життя та розв'язання індивідуальних та суспільних проблем

На думку вчених, організація проектної діяльності учнів у навчальному процесі є однією із моделей навчання, що відповідає завданням гуманізації та особистісної орієнтації освіти, оскільки спрямована на визнання унікальності дитини, поцінування її активності, внутрішньої свободи, цілеспрямоване перетворення соціального досвіду суспільства в особистий досвід учнів, самостійне оволодіння ними знаннями через опанування умінь і навичок, розвиток мотиваційної сфери, врахування потреб та інтересів учнів у процесі навчання.

Аналіз джерел показує, що застосування проектної діяльності учнів у загальноосвітній школі потребує адаптації основних положень цієї педагогічної ідеї до реальних умов сучасного навчально-виховного процесу, зокрема необхідно:

- дотримання балансу між способом навчання через діяльність і вимогами Державного стандарту освіти, навчального плану і програм;

- встановлення компромісу між державними вимогами до навчальних досягнень учнів і їх пізнавальною самостійністю: свободою вибору теми проекту, точки зору, варіантів розв'язання навчальної задачі, особистої траєкторії діяльності тощо;

- забезпечення зовнішньої мотивації проектної діяльності учнів і педагогічного супроводу на різних етапах розвитку проекту;

- планування вчителем навчальних проектів при збереженні права учнів на вияв спонтанної проектної ініціативи;

- спрямованість навчальних проектів не на об'єктивні зміни соціальної дійсності та розв'язання важливих суспільних проблем, а на системне і послідовне моделювання тренувального розв'язання проблемних ситуацій як підготовку до майбутніх викликів життя.

Теоретичний аналіз свідчить, що в педагогічній теорії та практиці не вирішено ряд питань методології проектної діяльності, а саме, не отримала належного висвітлення методика організації проектної діяльності в навчанні суспільствознавчих предметів, методика тематичного планування суспільствознавчих предметів і курсів із включенням навчальних проектів в освітній контекст, методика аналізу ходу здійснення навчального проекту. Упровадження цих методик є вирішення складної проблеми пошуку співвідношення (балансу) між урахуванням інтересів дітей і необхідністю засвоєння основ наук.

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що проектна діяльність у навчанні суспільствознавства організовується з метою реалізації новітніх підходів до змісту та завдань освітньої галузі суспільствознавства і формування системи компетентностей учнів. Вона опосередкована навчальними завданнями предмета і базується на чіткому усвідомленні вчителем її результату, а саме: зростанню рівня суспільствознавчої компетентності учнів, під якою розуміємо здатність особистості на основі комплексу знань про суспільство пояснювати та об'єктивно оцінювати суспільні відносини, явища та процеси, ефективно вирішувати проблеми та впорядковувати взаємовідносини у системі людина – людина, людина – суспільство, людина – природа. Багатокомпонентна структура учнівських компетенцій, що набуваються, зокрема здатність школярів опановувати «відрефлексований» зміст освіти, використовувати засоби самосвіти, міждисциплінарний та поліфункціональний характер набутих знань і умінь є низкою характеристик, які показують, що проектна діяльність за своїми результатами спрямована також на формування системи ключових компетентностей – це визначає її чільне місце у навчанні.

Узагальнення результатів теоретичного аналізу дозволило обґрунтувати такі методичні умови здійснення ефективної проектної діяльності старшокласників у навчанні суспільствознавства:

- 1) наявність у вчителя спеціальної проектної компетентності;
- 2) відбір змісту навчальних проектів із урахуванням державних вимог до навчальних досягнень учня та розвитку його предметної компетентності;
- 3) проведення вчителем спеціальної роботи з мотивації діяльності учнів на всіх етапах реалізації проекту;
- 4) системне формування в учнів умінь і навичок проектної діяльності в навчанні суспільствознавчих предметів;
- 5) здійснення поточного моніторингу сформованості суспільствознавчої компетентності учнів за допомогою компетентнісно-орієнтованих завдань.

У другому розділі «Експериментальна перевірка методики проектної діяльності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів» висвітлено результати констатувальних досліджень, охарактеризовано авторську методику проектної діяльності, подано перебіг і результати педагогічного експерименту.

Аналіз стану сучасної практики застосування навчальних проектів у навчанні учнів суспільствознавства свідчить, що сьогодні в масовій практиці відсутня системна робота, спрямована на формування суспільствознавчої компетентності старшокласників засобами проектної діяльності. Більшість учителів суспільствознавства ознайомлені з методом проектів, утім мало використовують його у практиці, оскільки це потребує спеціальної підготовки вчителя, зокрема сформованої проектної компетентності, умінь відбирати матеріал, інтегрувати урочну та позаурочну діяльність старшокласників, оцінювати ефективність проектної діяльності учнів з точки зору розвитку їхньої предметної компетентності.

Аналіз досвіду організації проектної діяльності показує, що вона використовується лише як доповнюючий навчання вид діяльності, зміст проектів часто не пов'язаний зі змістом уроків і завданнями навчання. Іноді спостерігається механічне перенесення структурних компонентів технічних проектів на освітні, що ускладнює процес проектної діяльності учнів. Можна спостерігати формалізм у виконанні проектів, породжений прагненням до значущості, масштабності тематики. Часто вчителі намагаються повністю алгоритмізувати діяльність учнів на основі типових зразків, що призводить до репродуктивної діяльності й вихолощення творчості дітей. Із іншого боку, прагнення деяких учителів розглядати проектну діяльність як самоціль, а не дидактичний засіб, не дозволяє повністю виявити її потенціал у підвищенні рівня предметної компетентності учня.

На основі застосування комплексу діагностичних пізнавальних завдань та анкетування учнів 11-х класів було виявлено рівні сформованості суспільствознавчої компетентності учнів. Переважна більшість респондентів продемонстрували низький і середній рівні, що засвідчило істотну невідповідність державним вимогам до загальноосвітньої підготовки випускників. Загалом результати констатувального експерименту показали, що має місце недооцінка можливостей та педагогічного потенціалу проектної діяльності як засобу формування суспільствознавчої компетентності старшокласників.

Результатом аналізу теоретичних засад і реалізації методичних умов організації проектної діяльності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів стало розроблення експериментальної методики. У її основу покладено завдання суспільствознавчого компонента освітньої галузі «Суспільствознавство», цілі програм предметів «Людина і світ», «Громадянська освіта».

Основними складниками цієї методики були: здійснення відбору тем проектів і визначення їх концептуальних ідей, розроблення перспективних описово-структурних моделей проектів, визначення критеріїв їх ефективності та соціокультурних наслідків, проведення проектних уроків, визначення шляхів оптимізації проектного задуму, основних напрямів педагогічної взаємодії, планування дій щодо реалізації проекту, педагогічного та методичного супроводу проектної діяльності учнів, створення життєздатної спільноти учасників проекту, оцінювання навчальних проектів. Методика реалізовувалась у кілька етапів (рис.1).

Рис 1. Методика реалізації проектної діяльності у навчанні суспільствознавства

Ця методика апробувалась у процесі формувального експерименту, метою якого було встановлення зв'язків між упровадженням авторської методики організації проектної діяльності у навчання суспільствознавства і динамікою змін рівнів сформованості предметної компетентності старшокласників. На цьому етапі проводилися семінари для вчителів, бесіди з учнями про суть та організацію навчальних проектів, характер необхідної педагогічної підтримки. В експериментальних класах робота над проектами здійснювалась із урахуванням розробленої методичної моделі та особливостей проектних уроків, що організовувалися за схемою: урок, на якому відбувається знайомство з темою предмета й проблемою проекту – продовження проектної діяльності у позаурочній роботі – урок-презентація результатів проектної діяльності.

Вимірювання рівня розвитку суспільствознавчої компетентності старшокласників як показника ефективності проектної діяльності здійснювалось за критеріями сформованості її складників: когнітивним (характеристика та глибина розуміння учнями суті суспільствознавчих понять, положень, законів, взаємозалежності між окремими явищами, фактами, закономірностями), процесуально-діяльнісним (уміння знаходити, аналізувати інформацію з різних питань людинознавства та суспільствознавства, висловлювати власні судження про людину і суспільство, розрізняти факти і думки, орієнтуватися в актуальних подіях, вирішувати соціальні проблеми, здійснювати та пояснювати вибір моделі поведінки в повсякденних життєвих ситуаціях, співпрацювати в групі), мотиваційно-ціннісним (позитивне ставлення до суспільних цінностей, ініціатива в реалізації соціально-відповідальної поведінки, готовність іти до суспільної згоди і партнерства, здатність критично і незалежно мислити, поважати думки інших). Означені критерії стали основою створених у дослідженні проектно-орієнтованих завдань для визначення чотирьох рівнів (низький, середній, достатній, високий) сформованості суспільствознавчої компетентності учнів.

Переорієнтація учнів із репродуктивної навчальної діяльності на різноманітні види самостійної творчої діяльності, активна участь учнів у навчальних проектах, зростання їхньої позитивної мотивації до індивідуальних та суспільно значущих дій показали ефективність запропонованої методичної моделі проектної діяльності старшокласників у навчанні суспільствознавчих предметів. Результати педагогічних спостережень на формувальному етапі дослідження засвідчили якісні зрушення у рівнях сформованості суспільствознавчої компетентності учнів експериментальних класів на відміну від контрольних (таблиці 1, 2).

Таким чином, експериментальне навчання засвідчило, що застосування традиційних методів у навчанні старшокласників не веде до відчутних змін у формуванні суспільствознавчої компетентності учнів, тоді як показники навчальних досягнень учнів, які навчалися за експериментальною методикою, мають тенденцію до збільшення у бік достатнього та високого рівнів.

Таблиця 1

Динаміка розвитку суспільствознавчої компетентності учнів
експериментальних класів

Рівні сформованості суспільствознавчої компетентності	Кількість учнів до початку експерименту	Кількість учнів після експерименту	Експеримент. класи (в частках) до початку експерименту	Експеримент. класи (в частках) після експерименту
Низький	109	87	0,49	0,39
Середній	54	31	0,24	0,14
Достатній	36	58	0,16	0,26
Високий	24	47	0,11	0,21
Всього	223	223	1,00	1,00

Таблиця 2

Динаміка розвитку суспільствознавчої компетентності учнів
контрольних класів

Рівні сформованості суспільствознавчої компетентності	Контрольні класи учнів до початку експерименту	Контрольні класи учнів після експерименту	Контрольні класи (в частках) до початку експерименту	Контрольні класи (в частках) після експерименту
Низький	105	105	0,48	0,48
Середній	57	52	0,26	0,24
Достатній	33	35	0,15	0,16
Високий	23	26	0,11	0,12
Всього	218	218	1,00	1,00

Одержані результати експерименту дають змогу стверджувати, що мету дослідження було досягнуто. Отримані в результаті експериментальної апробації дані дозволяють зробити висновок про достатньо високу ефективність використання розробленої на основі застосування положень дослідження авторської методики.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження, теоретичні розвідки та педагогічний експеримент дали підстави для таких висновків:

1. Однією з найбільш значущих педагогічних новацій останніх десятиліть є метод проектів, історія становлення і розвитку якого фіксує в останні десятиріччя точку найвищої інтенсивності його використання в практиці вітчизняних освітніх закладів. Актуальність методу в тому, що його концептуальна ідея – будувати навчання на основі активної цілеспрямованої діяльності учня, організованої у спеціальну модель – навчальний проект – узгоджується з вимогами і принципами особистісно зорієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів в освіті, дозволяє вирішувати різноманітні дидактичні завдання, посилювати якість освіти, позитивно впливати на розвиток особистості.

Протягом тривалого періоду теоретичного обґрунтування й практичного застосування методу проектів сформульовано терміносистему цього педагогічного феномена, яку складають такі поняття: проектування, проектна технологія, проектна діяльність, навчальний проект, проектний (проектно-орієнтований урок), проектне навчання, проектна компетентність тощо. Досліджений зміст дефініцій дозволяє зробити висновок про те, що проектна технологія виступає як система, структурними одиницями якої є проект (як цільова установка), метод проектів (як основний метод), проектна діяльність (як зміст).

Проектна діяльність як наукова категорія має свій власний зміст для різних суб'єктів навчально-виховного процесу, що пояснює різноманітні підходи у визначенні цієї дефініції. Для вчителя це тип організаційної культури діяльності, мета якої – оволодіння методологією педагогічного проектування на теоретичному, практичному і творчому рівнях. Для учнів проектна діяльність є формою пізнавальної активності, спрямованої на вирішення особисто-усвідомленої проблеми, яка виявляється у процесі реалізації навчального проекту.

2. Суспільствознавство як сукупність навчальних предметів має значний потенціал для організації проектної діяльності учнів через широкі можливості, закладені в навчальному матеріалі та відображені у чинній навчальній програмі. Аналіз змісту програм і підручників предмета «Людина і світ», курсу «Громадянська освіта» свідчить, що кожна тема об'єктивно може бути предметом учнівського проекту, оскільки висуває низку актуальних для старшокласників питань, а саме: проблеми відносин у найближчому соціальному оточенні учнів – сім'ї, школі, громаді, питання взаємодії субкультур, первинних колективів, держави і суспільства, механізми соціалізації, розвитку комунікативних якостей особистості, засвоєння індивідом соціальних норм і цінностей, характер та особливості міжособистісних стосунків та ін.

Основними характеристиками суспільствознавчих предметів, що уможливають проектну діяльність учнів у навчанні, є актуальність, соціальна і практична спрямованість, інтегрованість та синтетичність змісту предметів,

орієнтація навчальних завдань на продуктивну і творчу діяльність, екстраполяція змісту суспільствознавчих предметів на життєвий досвід та потреби учня.

3. Методичними умовами ефективної організації проектної діяльності старшокласників у процесі навчання суспільствознавства є такі: наявність у вчителя спеціальної проектної компетентності, відбір змісту навчальних проектів із урахуванням державних вимог до навчальних досягнень учня та розвитку його предметної компетентності, проведення вчителем спеціальної роботи з мотивації діяльності учнів на всіх етапах реалізації проекту, системне формування в учнів умінь і навичок проектної діяльності у навчанні суспільствознавчих предметів, здійснення поточного моніторингу сформованості суспільствознавчої компетентності учнів за допомогою компетентнісно-орієнтованих завдань.

4. Констатувальні дослідження масової практики навчання суспільствознавчих предметів засвідчили, що в загальноосвітній школі недостатньо реалізується потенціал суспільствознавства в організації проектної діяльності учнів. У чинних програмах суспільствознавчих предметів і курсів, призначених для старших класів, не визначені вимоги до організації проектного навчання та проектної діяльності учнів. Більшість учителів не вбачають безпосереднього зв'язку між організацією навчальних проектів та формуванням предметної компетентності учнів, тому вдаються до такого виду навчальної діяльності несистематично. Проектна діяльність залишається у школі переважно додатком до уроків, відокремленим від основного змісту навчання.

Причинами цього, з одного боку, є поширена у педагогічній літературі думка про складність досягнення навчальних цілей засобами проектної діяльності, з іншого – відсутність у науці і практиці критеріїв виміру рівнів сформованості суспільствознавчої компетентності учнів, які є надзвичайно важливими для оцінки результативності навчальних проектів. Разом із тим встановлено, що за умов використання вчителями традиційної методики навчання суспільствознавства та існування недосконалих підручників старшокласники досягають переважно низького і середнього рівнів сформованості компонентів предметної компетентності.

5. Пропонована методика організації проектної діяльності старшокласників у процесі навчання суспільствознавства характеризувалась єдністю умов, мети, змісту, форм, методів, прийомів і засобів, спрямованих на залучення учнів до реалізації навчальних проектів. На етапі підготовки до її запровадження вчителі вдосконалювали свої уміння здійснювати відбір тем (проблем) проектів із предметів суспільствознавства у змісті навчальних програм, складати навчально-тематичні плани проектного і предметного навчання, з'ясувати критерії їх ефективності, розробляти описово-структурні моделі проектів, пояснювати учням послідовність і алгоритм проектної діяльності й мотивувати їх до творчої роботи, консультувати щодо вибору тематики індивідуальних проектів, розробляти проектні завдання, зміст, структуру, хід проектних

уроки, планувати дії щодо реалізації проекту і педагогічного супроводу, формувати методичні матеріали для учнів, визначати критерії оцінювання проектної діяльності й предметної компетентності на уроках суспільствознавства.

Експериментальна методика передбачала внесення змін до всіх основних форм навчального процесу та видів навчальних занять з урахуванням можливостей проектної діяльності. Елементами цієї методики стали: реалізація визначених вище методичних умов ефективної організації навчальних проектів старшокласників, відібраний і структурований відповідно до названих вище підходів зміст навчання суспільствознавчих предметів, адекватні йому форми, методи, прийоми організації проектної діяльності та вимірювання результатів навчального процесу, спеціальна підготовка вчителів та розробка експериментальних матеріалів.

6. Отримані результати експериментальної перевірки запропонованої методики організації проектної діяльності старшокласників у навчанні суспільствознавства статистично підтвердили її ефективність. В експериментальних класах було засвідчено зростання кількості учнів з високим (у відносних частотах з 0,11 до 0,21) й достатнім (у відносних частотах з 0,16 до 0,26) рівнями сформованості суспільствознавчої компетентності та зменшення кількості тих, які перебували на низькому рівні у відносних частотах з 0,49 до 0,39. Натомість у контрольних класах традиційний підхід до навчання не спричинив статистично значущих змін у формуванні суспільствознавчої компетентності учнів: у відносних частотах високий рівень 0,11 – до та 0,12 – після експерименту; достатній рівень 0,15 – до та 0,16 – після експерименту. Одержані результати експерименту дають змогу стверджувати, що мету дослідження досягнуто, а його завдання виконано.

Дисертація не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання удосконалення структури і методики проектних уроків, системної імплементації проектної діяльності в класно-урочну систему навчання, підготовки вчителів до використання методу проектів у навчанні предметів суспільствознавчої галузі тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Возна, З.О. Проектна діяльність на уроках суспільствознавства: від теорії до практики / З.О. Возна // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. Наукових праць / Кам'янець-Подільський нац. ун-тет ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 12. – С. 21–27.

2. Возна, З.О. Методичні умови реалізації проектної діяльності в практиці суспільствознавчої галузі освіти / З.О. Возна // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки» / Черкаський нац. ун-тет ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2012. – № 24 (237). – С. 24–29.

3. Возна, З.О. Формування соціальної компетентності учнів на уроках курсу «Людина і світ» / З.О. Возна // Психолого-педагогічні проблеми сільської

школи: зб. наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) [та ін.]. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2012. – Вип. 42, ч. 1. – С. 51–60.

4. Возна, З.О. Формування готовності студентів – майбутніх вчителів історії та суспільствознавства до організації проектної діяльності учнів / З.О. Возна // Вісник Житомирського державного університету. – Житомир Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – Вип. 65. – С. 98–102.

5. Возна, З.О. Ціннісний потенціал проектної діяльності в системі навчання шкільного суспільствознавства / З.О. Возна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) [та ін.]. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2013. – Вип. 46. – С. 76–85.

Статті у закордонних виданнях

1. Возна З.А. Проектно-тематический подход в системе обществоведческого образования школьников / З.А. Возна // Современная педагогика (Москва). – 2014. – № 7 (20). – С. 26-34.

Матеріали конференцій, публікації, які додатково відображають зміст дослідження:

1. Возна, З.О. Методика організації суспільствознавства в процесі навчання суспільствознавства / З.О. Возна // Актуальні проблеми методики викладання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [упоряд. Г.Г. Яковенко]. – Х., 2013. – С.6-12.

2. Возна, З.О. Світоглядні і педагогічні виміри толерантності як суспільної цінності / З.О. Возна // Проблеми демократії в сучасному українському суспільстві: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Умань, 22 вересня 2010 року / ред. кол.: А.О. Карасевич (гол. ред.) [та ін.]. – Умань: ПП Жовтий, 2010. – С.30–38.

3. Возна, З.О. Формування громадянської компетентності засобами курсу «Громадянська освіта» / З.О. Возна // Матеріали всеукраїнських історико-правових читань «Проблеми формування громадянського суспільства та правової держави: історія та сучасність» / ред. кол.: А.О. Карасевич (гол. ред.) [та ін.]. – Умань: ПП Жовтий, 2010. – С.177–192.

4. Возна, З.О. Використання веб-квесту як методу розвитку проєктивних умінь учнів у процесі навчання суспільствознавства / З.О. Возна // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: зб. наукових праць / за заг. ред. Журби М. А. – Частина III. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – С.175-178.

АНОТАЦІЇ

Возна З.О. «Методика проектної діяльності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів» – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни). – Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2014.

У дисертації подано результати дослідження проектної діяльності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів. Визначено основні характеристики змісту суспільствознавчих предметів, умови оптимізації процесу навчання засобами навчальних проектів. Визначено компоненти, показники суспільствознавчої компетентності, вивчено вплив проектної діяльності на рівні її сформованості в учнів старших класів. Виявлено особистісні та змістово-процесуальні фактори й методичні умови реалізації навчальних проектів. Розроблено й експериментально перевірено методику проектної діяльності учнів у навчанні суспільствознавства, оцінено її ефективність у формуванні та розвитку суспільствознавчої компетентності старшокласників. Сформульовано методичні рекомендації організації проектної діяльності у навчальному процесі.

Ключові слова: метод проектів, проектна діяльність, проектний урок, навчальні проекти, проектна культура, суспільствознавча компетентність.

АННОТАЦІЯ

Возна З.А. «Методика проектной деятельности старшеклассников в процессе обучения обществоведческим предметам» - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (история и обществоведческие дисциплины). – Институт педагогики НАПН Украины, Киев, 2014.

В диссертации представлены результаты исследования проектной деятельности старшеклассников в процессе обучения обществоведческим предметам. Осуществлен теоретический анализ философской и психолого-педагогической литературы, определены концептуальные принципы, теоретические подходы к исследуемой проблеме, сформулирован понятийный аппарат.

Проведен теоретический анализ педагогических и психологических исследований организации проектной деятельности, позволивший определить взаимосвязь и взаимообусловленность развития обществоведческой компетентности старшеклассников и влияния проектной деятельности на ее формирование. Определены структурные компоненты (когнитивный, процессуально-деятельностный, мотивационно-ценностный), показатели и уровни обществоведческой компетентности ученика. Изучены основные характеристики содержания обществоведческих предметов, инструктивных и экспрессивных учебных целей предметной области, условия оптимизации процесса обучения средствами учебных проектов. Проведен детальный анализ имеющихся программ обществоведческих предметов и курсов, предназначенных

для учащихся старших классов для определения тем, проблем учебных проектов, условий для формирования у школьников индивидуального опыта проектно-практической деятельности. Предложен проектно-проблемный подход к содержанию обществоведческих предметов, определены проектные возможности предметной среды. Выявлены и проверены личностные и содержательно-процессуальные факторы, методические условия реализации проектов на уроках обществоведения – наличие проектной культуры и проектной компетентности субъектов деятельности, способность учителя определять темы проектов, согласовывать их с требованиями государственных стандартов и учебных планов, актуализировать, мотивировать индивидуальную и коллективную формы работы учащихся в проектах в рамках урочной и внеурочной учебной деятельности, проводить мониторинг сформированности обществоведческой компетентности учащихся. Определены критерии оценивания проектной деятельности учащихся в компетентностном обучении. Разработана методика организации проектной деятельности, определена система действий субъектов учебной деятельности на подготовительном, технологическом и заключительном этапах проектирования, оценена ее эффективность в формировании и развитии обществоведческой компетентности старшеклассников. Основными составляющими этой методики были: осуществление отбора тем проектов и определение их концептуальных идей, разработка перспективных структурных моделей проектов, критериев их эффективности и социокультурных последствий, проведение проектных уроков, определение путей оптимизации проектного замысла, основных направлений педагогического взаимодействия, планирование действий по реализации проекта, педагогического и методического сопровождения проектной деятельности учащихся, создание проектных групп, оценка учебных проектов. Разработан и обоснован комплекс методических рекомендаций организации проектной деятельности в обучении обществоведения. Установлен факт роста показателей учебных результатов в виде обществоведческих компетентностей учеников, качества когнитивных, процессуальных и личностных учебных достижений старшеклассников.

Ключевые слова: метод проектов, проектная деятельность, проектный урок, учебные проекты, проектная культура, обществоведческая компетентность.

ANNOTATION

Vozna Z.O. "Methods of project activities of senior pupils while teaching Social Science subjects" - Manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.02 – “Theory and Methods of Teaching” (History and Social Sciences). – Institute of Education NAPS Ukraine, Kyiv, 2014

The dissertation presents the research results of project activities of senior pupils while teaching Social Science subjects. The main characteristics of the content of

Social Science subjects and conditions of optimizing the learning process with a method of educational projects were determined. Components and indicators of Social Science competence were defined; influence of project activities on the levels of its forming in senior pupils was studied. Personal, content-and-procedural factors and methodical conditions of the implementation of educational projects were found out. Methods of project activities of the pupils while teaching Social Studies subjects were experimentally checked; its efficiency in forming and developing of Social Science competence of senior pupils was estimated. Methodical recommendations as to organizing of project activities in studying process were formulated.

Keywords: projects method, project activities, project lesson, educational projects, project culture, Social Science competence.